

HYMYKUOPAT

TAITEESTA JA KULTTUURISTA VOIMAA
JA HYVINVOINTIA

**Luovuus syntyy
pakottomuudesta**

**Korvaruno antaa
sanat tunteille**

**Elämäntarinoista
esittävää taidetta**

**Käsilläkin voi
tanssia**

**Hymykuopat
rakensivat uutta
kuntaa**

SISÄLTÖ

Merkittävien ihmisten yhteiskunta	2
Kaikki Kulttuuriraitille	3
Korvaruno antaa sanat tunteille	4
Kiskossa yhdistettiin yhdistysten voimat	5
Elämäntarinoista esittävää taidetta	7
Luovuus syntyy pakottomuudesta	8
Värien voimaa vanhuksille ..	9
Käsiläkin voi tanssia	10
Hymykuopat rakensivat uutta kuntaa	11

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

HYMYKUOPAT – TAITEESTA JA KULTTUURISTA VOIMAA JA HYVINVOINTIA

Julkaisija: Salon kaupunki,
Kulttuuripalvelut

Rahoittajat: Euroopan sosiaalirahasto ja Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Päätoimittaja: Helena Malmivirta

Toimittaja: Elina Teerijoki

ISBN: 978-952-5830-09-5 (nid.)

ISBN: 978-952-5830-11-8 (pdf)

Painos: 1000

Taitto: Suunnittelutoimisto Grafiro
(reima.orvasto@grafiro.fi)

Kannen kuvat: Riikka Polso (iso kuva),
Keanne van de Kreeke (pienet kuvat)

Painopaikka: Sälekarin paino Oy

Lisätietoja: www.salo.fi/hymykuopat

Lainattaessa lähde mainittava.

PÄÄKIRJOITUS
10.05.2012

MERKITTÄVIEN IHMISTEN YHTEISKUNTA

Kulttuuri on keino selviytyä ihmiskuntana. Sen avulla jaetaan käsitteitä ja merkityksiä, sopeudutaan ympäröivään maailmaan ja tullaan toimeen toisten kanssa.

Taide taas virittää tunteitamme ja aistejamme, joiden turvin teemme ratkaisuja. Taiteilija kyseenalaistaa, huomaa ja löytää; hän synnyttää ratkaisuja ja raivaa tietä uudella ajattelulla.

Vuosina 2009–2012 taide- ja kulttuuriyhdistyksillä oli osana Hymykuopat-hanketta mahdollisuus etsiä uusia käytäntöjä yhteistyössä kuntien kanssa. Mukaan lähti kymmenen yhdistystä. Hanketta hallinnoi Salon kaupunki.

Euroopan sosiaalirahasto ja Lapin ELY-keskus mahdollistivat hankkeen taloudellisesti. Viitekehyksen tarjosi Opetus- ja kulttuuriministeriö Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisalojen kolmas sektori hyvinvointipalvelujen tarjoajana -ohjelmallaan. Vertaistukena toimi Kolmas lähde -koordinaatiohanke sekä muut ohjelman pilottihankkeet.

Forssan, Hankasalmen, Kouvolan, Salon ja Turun kunnat toivat mukaan tarpeensa: ikääntyvä väestö, lasten syrjäytyminen ja hallintosektorien rajat koettiin haasteina. Alkoi kahden ja puolen vuoden yhteisen oppimisen taival.

Samalla, kun Hymykuopissa kasvoi taiteilijoiden ja kulttuuriharrastajien osaaminen, rakensivat kunnat omia kulttuurisuunnitelmiaan Turun KUVA-hankkeessa, Hankasalmen Kulttuuriraitissa ja Salon Arjen kulttuuria -ohjelmassa. Uudet, erityisesti vanhus- ja kulttuurityön yhdistävät palvelut luovat myös Hymykuopille jatkuvuutta. Tavoitteena on, että taidetyöpajat ovat tulevaisuudessa luonteva osa vanhusten elämää.

Hymykuopat on toiminut laboratoriona tuottaessaan taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä, joilla mahdollistetaan ihmisten kasvu täyteen merkitykseensä koko elämänsä ajan.

Hymykuopat on ollut uuden kehittäjä ja erityisesti kulttuurihyvinvoinnin sekä soveltavan taiteen käsitteiden määrittäjä. Tässä lehdessä kerrotaan hankkeessa löydetyistä tavoista luoda taiteen ja kulttuurin avulla iloa, merkitystä ja hyvinvointia.

Anu Taivainen ja Helena Malmivirta

Projektipäälliköt 2009–2011 ja 2011–2012

Kaikki Kulttuuriraitille

Teksti Elina Teerijoki
Kuvat Riikka Polso

Hankasalmen kunnan kulttuurisuunnitelma tavoittaa niin laitoksissa kuin kotona asuvat ikääntyneet.

Ohjelmanpankista esityksiä ja työpaikkoja, retkitoimintaa, vapaaehtoisia hyväkuntoisia auttamassa huonosti liikkuvia... Kuulostaa kuin koko Hankasalmen kunnan ikääntynyt väestö olisi saanut kulttuuriherätyksen.

Hankasalmen kulttuurituottaja Ellinoora Auvinen kertoo, että siihen pyritäänkin.

– Haluamme, että myös kotona asuvat ikääntyneet pääsevät kulttuuripalvelujen piiriin. Esityksiä ja työpaikkoja voi tilata laitosten lisäksi esimerkiksi kerhoihin ja yhdistysten tapahtumiin.

Kulttuuriraitiksi nimetty, kulttuuri- ja taidepalvelut ikääntyneiden kunta-laisten ulottuville tuova toimintamalli on kehitetty osana Hymykuopat-hanketta. Esikuvana on ollut Jyväskylässä toimiva Taideapteekki-toiminta. Toiminta on nyt käynnistymässä, varsinaisesti vauhtiin päästään syksyllä 2012.

Palvelujen jatkuvuuden kannalta oli Auvisen mukaan tärkeä miettiä, miten ne jatkossakin löytyvät helposti.

– Hoitoyksiköiden kulttuurivastaavat ovat tärkeitä henkilöitä. Heidän tehtävänä on pitää kulttuuriasioita esillä, ja heiltä tulee myös hyviä ideoita siitä, miten ne sopivat yksikön arkeen.

Toimiva yhteistyö yhdistysten ja seurakunnan kanssa on tärkeää toiminnan jatkuvuuden kannalta. Raha sinänsä ei Auvisen mukaan ratkaise,

vaan olemassaolevien resurssien kohdentaminen.

– Siirretään esimerkiksi rahaa hallinnosta palvelujen hankintaan, Auvinen sanoo.

Ohjelmanpankki on käytännössä joukko taide- ja kulttuuripalveluita, joita voi tilata ikääntyneiden toimintaan. Hankasalmi on pieni maalaiskunta, jossa ammattitaiteilijoita on vähän, mutta kulttuuritoimijoita paljon: suurin osa sisällöstä tuotetaan paikallisin voimin.

Hymykuopat-hankkeessa ovat yhteistyössä olleet Keski-Suomen elokuvakeskus ja Keski-Suomen Tanssin Keskus, jotka ovat kehittäneet ikääntyneille sopivia tuotteita. Eräs niistä on muisteluelokuva.

– Kuudella tapaamiskerralla tehdään vanhoihin valokuviiin tukeutumalla muistoista kertova tarina, jossa päähenkilö toimii itse kertojana. Elokuista on iloa pitkään, ja ne ovat merkityksellisiä myös omaisille ja muille läheisille, Ellinoora Auvinen kertoo.

Kulttuuriraitissa on mukana taide-elämyksiä monelta eri alalta: niin musiikkia, runoutta, teatteria kuin kulttuuriperintöäkin. Tilata voi sekä esityksiä että osallistavaa toimintaa. Valikoima täydentyy, kun tieto uudesta toimintamuodosta leviää. Esimerkiksi hoitoyksiköiden kulttuurivastaavat ovat auttaneet esiintyjien ja työpaikkojen ohjaajien löytämisessä.

Taiteilijat saavat Kulttuuriraitista palkkaa, mutta mukana on myös

vapaaehtoisia toimijoita.

– Vapaaehtoiset tekevät monia eri asioita: he esiintyvät, pitävät seuraa, toimivat saattajina, lukevat kirjoja, keskustelevat. Auttamalla heikompi-kuntoisia saavat aktiiviset, hyväkuntoiset eläkeläiset mielekästä työtä, Ellinoora Auvinen summaa.

KORVARUNO ANTAA SANAT TUNTEILLE

Teksti Elina Teerijoki

Kuva Veera Lehtola

Turun Sanataideyhdistyksen kehittämä korvarunomenetelmä antaa puheenvuoron myös puheen jo unohtaneille vanhuksille.

– Kirjoittaminen voi olla mahdollista, mutta tarve puhua tunteista ja kokemuksista ei katoa mihinkään, sanoo Veera Vähämaa Turun Sanataideyhdistyksestä.

Vähämaa on osa seitsemän sanataiteilijan ryhmää, joka on osana Hymykuopat-hanketta kehittänyt keinoja työskennellä vanhusten kanssa. Turun omaishoitokeskuksessa, päiväsairaa Kiurussa ja Kaskenlinnan sairaalan geriatriosastolla kokoon-tuneissa ryhmissä runoa lähdettiin etsimään keskustelun kautta.

Aluksi ryhmä meni vanhusten pariin avoimin mielin, tietämättä, mitä odottaa. Vähitellen metodiksi alkoi kirkastua niin sanottu korvaruno.

– Korvaruno tehdään kahdestaan tai pienessä ryhmässä. Valitaan aihe, esimerkiksi lapsuusmuisto. Sanataiteilija esittää kysymyksiä, johdattelee ja kirjaa vanhuksen puheen muistiin sanasta sanaan. Teksti ryhmitellään uudelleen runoksi, Veera Vähämaa kuvailee.

Runoja pystyivät tekemään myös ne vanhuksat, joilta puhe on jo kadonnut tai katoamassa.

– Monet puhumattomat vanhuksat olivat yllättävän aktiivisia osallistujia. Kehitimme heille vaihtoehtoisia kommunikaation muotoja. Tarjosimme vaihtoehtoja adjektiiveista, käytimme numeroasteikkoja ja hymy-naamakortteja, joihin he reagoivat nyökyttelemällä.

Sanataiteilijat käyttivät apuna myös kuvaa ja musiikkia. Kuvat nostivat esiin jopa jo kadonneita sanoja.

– Näytimme kuvaa Salvador Dalin maalauksesta, jossa oli suuri punainen ruusu maisemassa. Eräs afaattinen rouva katsoi sitä ja sanoi: ”Rakkaus!”

Rakkauden ja kuoleman tapaiset suuret asiat nousivat korvarunojen aiheeksi, mutta myös pienet toistuvat arjen ilot puhuttivat: kahvinjuonnista kirjoitettiin sanataidetuokioissa monta runoa.

Kirjana korvarunoja ei näillä näky-

Mulla on kyllä
niin hieno nuoruus,
ettei oo tosikaan.
Mut sillon mua jännitti
kun mää ensimmäisen kerran
meijän muijan näin.
Olin hänen kotonaan ollut
töissä,
meillä oli ojavehkeet, kaivinkone,
ja ulkovejassa takakuormaaja.
Kun minä yks sunnuntaiaamu menin
käymään

oli Elina yksin kotona
ja paskahuussi lukossa.
Se oli saatava auki
ja niin paljon Elinan käsi vapisi
että minä tartuin häntä ranteesta
kiinni ja niin se saatiin se avain
lukkoon
Ja se ovi,
se iso elämän ovi,
se saatiin auki.

Sanaili Jussi, avusti sanataiteilija
Miikka Laihin
Turun Omaishoitokeskuksessa tal-
vella 2010 syntynyt korvaruno

min olla julkaisemassa; tekijyys kun säilyy sanataiteilijan läsnäolosta ja avusta huolimatta vanhuksella itsel-lään. Sen sijaan runot lähtevät Kas-kenlinnasta maailmalle postikorttien muodossa.

– Runopostikortteja tulee isokoisina osaston seinille, mutta niitä myös lähetetään vanhusten omaisille, Veera Vähämaa kertoo.

Hymykuoppien jälkeen Turun Sanataideyhdistys suunnittelee korvarunon metodioppaan laatimista. Yhdistyksen työ on otettu osastoilla hyvin vastaan; ryhmätoiminta on lisännyt vuorovaikutusta. Jatkoprojek-teihin on toistaiseksi saatu myös hui-kan rahoitusta.

Taiteilijalle vanhuksen kanssa työskenteleminen oli yllättävän mutka-tonta, Veera Vähämaa kertoo.

– Vanhuksat ovat rooleistaan vapaita, avoimia ja ennakkoluulot-tomia. Toivon, että nämä vanhusten tekemät hienot tekstit auttavat ihmisiä näkemään vanhuuden ja vanhuksat syvällisemmin.

Parikymmenen oppilaan Mussaaren koulussa Salon Perniössä oli niin vähän iltapäivähoidon tarvitsijoita, ettei kaupunki järjestänyt sinne iltapäivätoimintaa. Maalla monet koululaiset kulkevat taksikydein; niin myös Jaana Shelbyn kolme alakouluikäistä lasta Mussaaren koulun ja Aijalan kylässä sijaitsevan kodin väliä. Tästä alkoi nousta ajatus oman iltapäiväkerhon perustamisesta.

– Alkoi nolottaa ajatus, että muksut tuotaisiin tunnin välein yksi kerrallaan taksilla kotiin. Toisaalta maalla harrastuksia on vaikea kokeilla pitkien matkojen takia, ja harrastavien lasten illat ovat rikkonaisia, Jaana Shelby kuvailee.

KERHO TOI SÄÄSTÖÄ KAUPUNGILLE

Niinpä muiden muassa golfyrittäjä, jousiampuja, liikuntaseurat, kouluvaarit ja paikalliset keksijät tuottivat oman osansa kerhon toiminnallisesta ohjelmasta. Kisko-seura vastasi siitä, että jokaiselle päivälle oli tarjolla ohjelmaa. Jos kakkosohjaaja sairastui, seura soitti jonkun vanhempain-toimikunnasta paikkaamaan.

Ohjelman hankkiminen ei Jaana Shelbyn mukaan ollut vaikeaa.

– Kun mukana oli lasten hoidosta vastaavana koulunkäyntiavustaja, toimijoilla oli matala kynnyksellä tulla tuottamaan ohjelmaa. Kerhon tädin kukaan ei tarvinnut olla tuhattaituri, kun

Kiskossa yhdistettiin yhdistysten voimat

Teksti Elna Teerijoki

Kuva Vesa Käiväräinen

Iltapäiväkerhon ohjelmaa pyörittivät niin paikalliset keksijät kuin liikuntaseuratkin, kun Kisko-seura etsi yhdistyksiä avukseen Mussaaren koulun iltapäivätoiminnan vetämiseen.

– Aloimme vanhempain-toimikunnan Hanna Jaalan kanssa miettiä, eikö maaseudullakin runsaasta yhdistyksistä voisi löytyä apua iltapäivätoiminnan ja samalla harrastuskokeilujen järjestämiseen lapsille.

Vanhempain-toimikunta ryhtyi selvittämään asiaa, ja Kisko-seura jatkoi työtä osana Hymykuopat-hanketta. Toiminnan perustana oli koulunkäyntiavustaja, joka koulupäivän ajan toimi jo Mussaaren koulussa ja jatkoi nyt kerhossa.

Kerhotoimintaan tarvittiin kuitenkin kaksi aikuista. Koulun vanhempain-toimikunnan suuri oivallus oli, että sen toisen paikkaa voisi hoitaa vuorოდolla moni paikallinen toimija.

– Yhdistyksillä on usein vähän aktiiveja, ja sitoutuminen harrastustoiminnan vetämiseen vaikka kerran viikossa olisi liian raskasta. Kun toimijoita oli monia, ei yhdelle kasaantunut liikaa vastuuta, Jaana Shelby sanoo.

harrastusten vetäjät olivat ekspertejä omalla alallaan, Jaana Shelby sanoo.

Mussaareissa kävi myös liikuntakamuja, kaupungin kurssittamia lukiolaisia, jotka vetivät alakoululaisille urheilutuokioita. Kerhoon saivat tulla kaikki alakoululaiset ykkösistä kuutosiin.

Salon kaupunki tuki toimintaa antamalla koulunkäyntiavustajan ja tilat käyttöön ilmaiseksi ja koululaisille välipalan. Tästä huolimatta lopputulos oli, että kaupunki säästi: säästöä syntyi esimerkiksi koulukuljetuksissa, jotka nyt lähtivät Mussaaresta kaikki samaan aikaan, ja lisätuloja valtion-osuuksina iltapäiväkerhoryhmästä, jota muuten ei olisi perustettu.

MUISTELUA MUSEOESINEISTÄ

Koulun iltapäivätoiminnan malli ei ole ainoa kiskolaisten kehittämä lähikulttuuripalvelu. Yhdistys pyörittää Salon

kaupungin omistamaa kotiseutumuseota, mistä syntyi oivallus museoesineiden viemisestä vanhainkoteihin näytille.

– Muisteluttajana toimineen Eila Kymäläisen mukaan vanha maatalousesineistö herättää heti keskustelua, Jaana Shelby kertoo.

Muistelua varten Kisko-seura on myös digitoinut omistuksessaan olevia vanhoja kansakoulun opetustauluja. Niitä voi heijastaa seinälle tai tulostaa katselukansioon.

Seura on myös mukana ohjaamassa vanhustyön opiskelijoiden koulutuksessa tutustuttamassa heitä muisteluttamiseen.

– Keskustelu ja muistelu on tärkeä osa hoitotyötä, sillä siinä vanhus kohdataan ihmisenä eikä vain hoidon kohteena, Shelby sanoo.

Elämäntarinoista

Teksti Elina Teerijoki

Kuvat Timo Marila

Turkulainen Framil ry toi esittävän taiteen työpajat vanhusten arkeen. Aiheet esityksiin löytyivät läheltä: vanhusten elämäntarinoista.

Ikääntyneen ihmisen elämäнкаari kattaa laajan kirjon tapahtumia. Vaikka ne henkilökohtaisesti voivat tuntua pieniltä, taiteen keinoin niistä löytää paljon.

Kun IdeaTeatteri alkoi vetää elämäntarinoihin perustuvia työpajoja vanhainkodeissa, moni vanhus oli ensin epäileväinen.

– Vaikka ihminen saattoi sanoa ensin, ettei hänellä ole mitään kerrottavaa, silti hänen elämässään on arvokkaita aineksia. Syryään jäänyt sukupolvi voi teatterin avulla saada oman äänen ja sen kautta yhteisen voimakkaan kokemuksen merkityksellisyydestä, Hymykuopat-projektivastaava Marja Susi Framil ry:stä sanoo.

Framil on varsinaissuomalainen esittävän taiteen tekijöiden verkosto, joka osallistui Hymykuoppiin neljän esiintyjäryhmän voimin taiteenlajeina teatteri, esineteatteri, nukketeatteri ja musiikki. Kaikkien työmenetelmä oli työpajatoiminta, jonka pohjalta koostettiin esitys.

Turkulaisissa vanhainkodeissa

työskennellyt IdeaTeatterin kolmihenkinen ryhmä rakensi synteisiä eri ihmisten kertomista tarinoista.

– Työpajat kestivät kahdeksan viikkoa. Tapasimme vanhuksia ja kävimme keskustelemalla läpi heidän elämäнкаartaan lapsuudesta tähän päivään. Haimme ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä. Näiden perusteella koostimme esityksen ryhmälle, kertoo Jaakko Loukkola IdeaTeatterista.

Keskustelut käytiin ryhmissä, joista jotkut olivat suljettuja pienryhmiä, toisiin saivat tulla kaikki kynnelle kykenevät. IdeaTeatterin kokemuksen mukaan pienryhmätyö onnistui paremmin.

– Pienryhmissä vanhukset lähtivät innolla mukaan. Isossa ryhmässä ei saa samanlaista henkilökohtaista kosketusta, Loukkola sanoo.

Vanhuksille työpajasta tuli merkittävä tapahtuma.

– Eräskin vanha rouva peruutti kampaaja-ajan selittäen, että hänen täytyy mennä kertomaan tarinoita, koska se on tärkeää.

KERROTTU TARINA ON ARVOKAS

Ryhmään osallistui muistisairaita ihmisiä, ja jokaisen työpajakerran aluksi ideateatterilaiset esittelivät itsensä uudelleen. Silti jokin kertoi, että muistijälki jäi: joka pajakerralla vauhtiin päästiin nopeammin.

Esityksen rakentamisen tukena käytettiin valokuvaa naisesta, jolle vanhukset saivat keksiä nimen ja elämäntapahtumia. Samalla tarinat etääntyivät kertojistaan sen verran, että yksityisyyden suoja säilyi.

IdeaTeatterin esityksissä oli yleisönä pajoihin osallistuneiden lisäksi muitakin vanhainkotien asukkaita, jopa kymmeniä vanhuksia kerrallaan. Vanhusten kertomat tarinat palautuivat esityksen muodossa kertojilleen - ja muillekin: esitykset kiersivät myös muissa vanhainkodeissa.

Palaute esityksistä oli vaihtelevaa.

– Jotkut osallistujat antoivat todella paljon materiaalia, jopa esityksen nimen, eivätkä silti tunnistanee esityksessä mitään tuttua. Toiset taas itkivät ja sanoivat, että esitys oli kuin suoraan

esittävää taidetta

heidän elämästään, Jaakko Loukkola kertoo.

Hoitajien mukaan vanhusten tarinoiden käsitteleminen teatterina lisäsi myös vanhusten itsearvostusta: kerrottu ja kuunneltu tarina on tärkeä tarina.

– Vanhuksilla on vain vähän ihmisiä, joille puhua, ja hetken tärkeyttä lisää se, että tarinat dokumentoidaan. Työskentelyn vaikutusta vanhusten elämänlaatuun voi olla vaikea nähdä tutkimustuloksista, mutta sen näkee silmillä, Loukkola sanoo.

MUISTOJA MATKALAUKUSTA
Muista Framilin Hymykuopat-osallistujista Rahti-teatteri ja Muistojen koti -työryhmä käyttivät työssään apuna teatterinukkeja. Rahti-teatterin sanattomassa esityksessä oli luonnollisen kokoinen vanhusnukke ja kissanukke. Muistoksi nimetty nukke katsoi valokuva-albumia, ja kuvat heijastettiin seinälle yleisön nähtäväksi.

Työpajoissa Rahti-teatteri käytti miniatyyrinäyttämöä, jolle tehtiin kaksiulotteisilla hahmoilla paperiteatteria. Paperiteatteriesitysten tarinat löytyivät muistelutyön avulla.

Rahti-teatterin mukana kulki matka-

laukku, jossa oli tavaroita muistelun tueksi. Mielikuvamatkojen teemoja olivat esimerkiksi saunominen ja metsäretki.

– Saunominen ja puiden pilkkominen herättivät voimakkaita mielikuvia, hiljaa istuvienkin käsi nousi halkoja hakkaamaan. Metsäretken tunnelmaa saatiin esimerkiksi perunajauhoilla. Ne narisivat samalla tavalla kuin lumi huopatossun alla, kertoo Heidi Fredriksson Rahti-teatterista.

Rahti-teatterin työpajat joustivat sen mukaan, millainen osallistujien kunto oli. Joillekin osallistujille muisteleminen oli hyvin vaikeaa, mutta vuodepotilaillekin löydettiin keinoja osallistua. Kahdenkeskisissä tapaamisissa voitiin keskittyä yhden vanhuksen tarpeisiin kerrallaan.

– Ihminen on yksilö läpi elämänsä, ja potilaat hyvin erilaisia. Esimerkiksi laulamisen avulla löysimme keinoja lähestyä myös sellaisia potilaita, jotka ensin suhtautuivat työhömmme torjuvasti.

TAIDELÄHTÖISET TYÖMENETELMÄT TUTUIKSI

Muistojen koti -ryhmä vei eläin- ja keuhkahahmot vanhusten luo. Nämä suhtautuivat hahmoihin kuin eläviin olen-

toihin: ottivat niitä syliin ja juttelivat niille. Eläinhahmot kuulivat myös paljon vanhusten kertomia tarinoita.

Terhi Lehtovaara ja Anna-Maria Toivonen, molemmat muusikkoja ja musiikkiterapeuteja, lähestyivät vanhuksia kansanlaulujen, vanhojen iskelmien ja koululaulujen avulla. Yhteisissä laulutuokioissa musiikki aktivoi joskus jopa tanssimaan; toisaalta kahdenkeskisissä tapaamisissa musiikki toimi keskustelun tukena.

Framil ry. kokosi hankkeessa kerätyneestä tiedosta ja ammattitaidosta teatterilähtöisten menetelmien metodisoppaan. Marja Susi näkee Hymykuopat-hankkeen eräänä tärkeänä tehtävänä tiedon levittämisen taidelähtöisistä työmenetelmistä.

– Hoitotyössä ei ole vielä laajasti tunnettua, että tällaisiakin menetelmiä on. Kestää aikansa, ennen kuin toiminta juurtuu hoitotyöhön, mutta joskus taide-työpajat voisivat olla samanlainen luonnollinen osa hoitoa kuin vaikkapa fysioterapia nykyisin, Susi sanoo.

Luovuus syntyy pakottomuudesta

Teksti Elina Teerijoki
Kuva Sirpa Kauranen

Taide auttaa lapsia käyttämään aistejaan ja hahmottamaan maailmaa.

Villin tai aran lapsen käytökseen on aina jokin syy. Se voi olla esimerkiksi neurologinen häiriö aistien toiminnassa tai itsesäätelyssä.

Sensorisen integraation teoria on taustalla LUOTO-luovan toiminnan pienryhmytyössä, jota taiteilijat Pauliina Vesslin ja Keanne van de Kreeke ovat yhdessä toimintaterapeuttien Katja Nikkasan ja Sirpa Kaurasen kanssa tehneet osana Hymykuopat-hanketta. van de Kreeke ja Kauranen toimivat Forssassa päiväkotikäisten

kanssa, Vesslin ja Nikkanen Salossa alakouluissa.

LUOTO-ryhmiin valituilla lapsilla on jossain määrin haasteita oppimisessaan ja ryhmässä toimimisessa. Salossa toiminta on painottunut liikkeeseen ja tanssiin, Forssassa on käytetty enemmän kuvataiteen menetelmiä.

Keanne van de Kreeke näkee intuitiivisuuden ja luovuuden tärkeänä osana ryhmän työskentelyä.

– Päiväkodin struktuuri saa arjen toimimaan, mutta luovuudellekin pitää varata tilaa. Kaikista ei tarvitse tulla taiteilijoita, mutta kyky pohtia itse, kehittää ajatuksia ja kysyä kysymyksiä hyödyttää kaikkia, van de Kreeke sanoo.

Erilaisten materiaalien koskettelu ja käsittely kehittää lapsen ajattelua ja aisteja. Tärkeintä ei ole lopputulos, vaan toiminta itse. Taiteilija-terapeuttipari keskusteli myös vanhempien ja hoitajien kanssa ja antoi näille vinkkejä, mitä lapsen elämään voisi lisätä.

– Arjessa usein mennään helpoimman kautta: solmujen teon sijasta liimataan, kun se on nopeampaa, van de Kreeke havainnollistaa.

Taiteilija voi hänen mukaansa auttaa lasta löytämään omat vahvuutensa. ”Jokaisen omista timanteista” puhuu myös Pauliina Vesslin.

– Kaikilla on vahvuuksia, mutta ne jäävät piiloon, jos lapsi koko ajan kokee epäonnistuvansa.

Vesslinin ja Nikkasan käyttämä tanssi- ja liiketerapeuttinen menetelmä perustuu vapaaseen liikkumiseen. Ryhmissä ei opeteta koreogra-

fioita, vaan liikkua saa musiikin tahdissa parhaaksi tuntemallaan tavalla itsekseen tai parin kanssa.

Molempien taiteilijoiden mukaan pakoton, kilpailusta vapaa ilma-
piiri on hyväksi lapsen kasvulle. Ryhmissä saa kokeilla, epäonnistua, löytää omia tapojaan toimia ja liikkua. Hyväksytyksi tuleminen omana itsenään on tärkeä kokemus.

Vesslin ja Nikkanen ovat myös kouluttaneet opettajia tunnistamaan ja ohjaamaan sensorisen integraation ongelmista kärsiviä lapsia. Pauliina Vesslin toivoisi, että tieto lasten neurologisista ongelmista leviäisi ja lapsia osattaisiin tukea jo varhaisessa vaiheessa, ennen ongelmien kasaantumista.

– Syrjäytyneellä aikuisella voi olla taustallaan tiedostamattomia neurologisia ongelmia, jotka ovat jo lapsuudessa johtaneet oppimisvaikeuksiin ja huonon minäkuvan syntyyn.

ELÄMYSMATKALAUKKU: "TULLA NÄHDYKSI"

Kuvataiteilija Keanne van de Kreeke, yhteistyössä toimintaterapeutti Sirpa Kauranen

Päiväkotikäisille suunnitellun elämysmatkalaukun sisältöä voi käyttää ideapohjana oman matkalaukun luomisessa tai sellaisenaan.

Lapset osallistuvat itse ryhmän tarpeisiin soveltuvan elämysmatkalaukun sisällön luomiseen ja rakentamiseen. Elämysmatkalaukun sisältö ja sen rakentaminen houkuttelevat lasta liikkumaan, leikkimään ja tutkimaan; oppaan punaisena lankana on säilyttää ja houkutella esiin lapsen tutkiva asenne. Toiminta stimuloi eri aisteja.

Laukun sisältö:

- 10 ideakorttia (liikunnalliseen ja luovaan toimintaan)
- pahvikirja koko 40x40cm
- eri tuntuista ja mittaisia kankaita
- painopallot, painohahmot
- keppi-käsinuket, pyykkipojat, erilaisia naruja
- matkalaukku, jota voi käyttää esim. nukketatterina

LUOTO-TUNTI KOULUILLE

laatineet Pauliina Vesslin ja Katja Nikkanen

Infopaketti sisältää seuraavat osiot:

- Teoriapaketti (n. 5-10 sivua) siitä, miten tunnista lasta, joiden aistitiedon käsittelyssä on haasteita ja miten heitä voi auttaa, sekä muutama lyhyt video.
- Ohjeet käytännön harjoitteisiin ja tieto siitä, miten ne vaikuttavat (kirjallisena) sekä musiikkit harjoituksiin (2CD:tä). Runon pohjalta opettajat voivat myös itse kehittää lisää LUOTO-tunteja.

Keltainen kanttiini on yksi esimerkki siitä, miten värien ja taiteen avulla vanhainkotien asukkaiden ympäristöstä voi tehdä viihtyisämmän.

– Rauhalliset, mutta aktivoivat värit tuovat vanhusten mieleen ajatuksia ja muistoja. Seinämaalaukset kertovat jokaiselle vähän eri tarinaa, sanoo Kukonkallion Väinölän osastonhoitaja Marjo Koskinen.

Väinölän seinillä onkin katsottavaa. Kasvi- ja maisema-aiheiset maalaukset ja valokuva lampaista kiinnostavat asukkaita. Oleskelu- ja ruokailutilaa hallitsee seinän kokoinen puumaalaus, Hymypuu, jossa vuodenaajat vaihtuvat.

– Koska vanhukset eivät pääse ulos seuraamaan vuodenaikoja, toimme ne sisälle, selittää kuvataiteilija Tea Tikka Salon taiteilijaseurasta. Tikka toteutti Hymypuun yhdessä valokuvaaja Eija Haapalaisen kanssa.

Väinölän kaikki 23 asukasta ovat muistisairaita. Se asettaa omat vaatimuksensa taiteelle: irralliset esineet lähtevät helposti asukkaiden mukaan. Paikoillaan pysyvä, monelle näkyvä seinämaalaukset on siksi hyvä taiteen muoto vanhainkotiin.

Paljon muutakin on kokeiltu. Käytävä toimii näyttelytilana, vuodepotilaiden iloksi suunnitellaan kattoon kiinnitettäviä, vaihdettavia kuvia. Essutyöpajassa on maalattu esili-

VÄRIEN VOIMAA VANHUKSILLE

Teksti Elina Teerijoki

Kuva Eija Haapalainen

Salolaisen Kukonkallion vanhainkodin kanttiini oli ennen tavallisen laitosharmaa. Nyt se hehkuu keltaisena kuin kevätaurinko, ja verhojen ja pöytälevyjen kuvioissa on katseltavaa.

noja, jotka on koristeltu sanataiteilijan avulla kerätyillä vanhusten mietelmillä.

Kukonkalliolla on tehty taideyhteistyötä jo ennen Hymykuopat-hanketta Tea Tikan ja kuvataiteilija Satu Mäkipuron kanssa.

– Tämä on näiden vanhusten koti, ja on hienoa, että olemme saaneet tänne piristystä, sanoo vanhainkodin johtaja Heli Poikela.

Sekä Tikka että Koskinen ja Poikela korostavat yhteistyön merkitystä. Hoitohenkilökunnalla on tietoa siitä, mikä osastolle sopii ja mistä olisi iloa, ja taiteilijalla kyky toteuttaa ja luoda uudentyyppistä taidetta.

Aistipeitto on hyvä esimerkki henkilökunnan ja taiteilijoiden yhteisestä ideoinnista. Tea Tikan toteuttama tilkkutäkkimäinen, eri tuntuista ja värisistä materiaaleista tehty peite aktivoi tuntoaistia ja antaa käsille tekemistä.

– Vuodepotilaalle, jolla näkö ja kuulo eivät oikein enää toimi, voi muistoja herätä kosketuksen kautta. Pitsit muistuttavat vanhoista lakanoina ja virkkaamisesta, karvapintaa voi silitellä, Tikka kertoo.

Aistipeitto ja tulevat kattokuvat ovat osa Elämysmatkalaukkaa, vanhainkodin arkeen sopivista siirrettävistä teoksista koostuvaa kokoelmaa, jota laitokset voivat käyttää tarpeen mukaan. Taiteilija itse kokee soveltavan taiteen tekemisen tärkeäksi ja mielekkääksi. Hän on työskennellyt Kukonkalliossa nyt kaksi vuotta.

– On hienoa, että voi toimia osastolla pitkään, tutustua vanhuksiin ja heidän tarpeisiinsa. Taide ei ole vain tapa piristää, vaan myös keino tuoda vanhusten arkeen kokemus, että he ovat tärkeitä ihmisiä, Tea Tikka sanoo.

KÄSILLÄKIN VOI TANSSIA

Teksti Elina Teerijoki
Kuvat Niklas Meltio

Malwiina Heikkilä työskenteli tanssikummina turkulaisissa sairaaloissa ja vanhainkodeissa niin vuodepotilaiden kuin eristysosaston potilaidenkin kanssa.

– Mietimme tietysti etukäteen, milaista tanssia vanhusten kanssa voisi toteuttaa, tanssikummi Malwiina Heikkilä sanoo.

– Käytännössä suunnitelmat menivät usein uusiksi. Potilaan kunosta ja voinnista riippui, mitä kannatti tehdä ja kokeilla.

Turussa osana Hymykuopat-hanketta toteutetun tanssikummityön taustalla on Läntinen tanssin aluekeskus. Malwiina Heikkilä tuli projektiin mestari-kisällijärjestelmän kautta, joka on Läntisen tanssin aluekeskuksen hanke perehdyttää nuoria tanssitaiteilijoita soveltavaan tanssitaiteeseen. Heikkilä ohjasi työhön Kaisa Koulun. Tanssijoiden lisäksi projektiin osallistui sirkustaiteilija Antti Kulmala.

Kummin työ vanhusten kanssa oli pitkäkestoisista. Esimerkiksi Kaskenlinnan sairaalan eristysosastolla Heikkilä työskenteli yhteensä noin vuoden. Jokainen jakso kesti monta viikkoa, päivässä työskentelytunteja oli kolmesta viiteen.

Heikkilä työskenteli vanhusten kanssa sekä kahdenkeskisesti että pienryhmissä. Hoitajat olivat aluksi apuna arvioimassa, kenen kanssa kulloinkin kannatti työskennellä.

– Osastoilla oli vähän vaihtuvuutta, joten opin tuntemaan vanhukset ja vähitellen arvioimaan,

miten heidän kanssaan kannattaa toimia. Jos asukas oli hyvin väsynyt, hän saattoi osallistua esimerkiksi keksimällä nimen tanssille, jonka minä sitten esitin.

Työ sairaalapotilaiden kanssa asetti omat rajoituksensa. Eristysosastolla hygieniasta huolehtiminen oli äärettömän tarkkaa. Osa potilaista ei saanut poistua huoneestaan lainkaan.

– Potilasta sai koskettaa vain käsi-
neet kädessä, mikä aluksi tuntui hankalalta. CD-soitinkin piti desinfioida huoneesta poistumisen jälkeen, etteivät bakteerit leviäisi, Malwiina Heikkilä kertoo.

Kosketuskieltoa lukuunottamatta eristysosaston työ toimi samoilla periaatteilla kuin muidenkin. Samantyyppisiä tansseja voi toteuttaa eri kuntoisten potilaiden kanssa.

Vanhuspotilaiden kanssa tanssiminen edellyttää sopivan liikkeen hakeamista potilaan kanssa istuen, seisaaltaan tai makuuasennossa. Käsillä tanssiminen oli uusi asia monelle potilaalle, joiden mielikuvat tanssista liittyivät reippaisiin lavatansseihin.

– Tärkeintä on välittää kokemus siitä, että ihminen osaa ja voi vielä tanssia. Moni vanhus oli aluksi sitä mieltä, että tanssin ajat ovat heidän osaltaan ohi, ja sanoivat myöhemmin, etteivät olisi uskoneet pystyvänsä vielä tanssimaan.

Heikkilä kertoo miehestä, joka ei ensin lainkaan halunnut tanssia tai kuunnella musiikkia.

– Keskustelussa selvisi, että hän oli harrastanut klassista musiikkia ja muisti vielä, mikä on kapellimestari. Lopulta hän ohjasi tanssillaan kapellimestarin tavoin orkesteria, suurin ja pienin liikkein. Oli upeaa huomata, miten pitkälle yhteistyössä päästiin, hymyyn ja suuriin liikkeisiin.

Hymykuopat rakentamassa uutta kuntaa

Teksti Elina Teerijoki

Kuva Teemu Pyhäniemi

Kuntaliitoksissa juuri yhdistyneen Kouvolan kulttuuritoimijat saivat Hymykuoppien kautta mahdollisuuden saada ääntään kuuluviin.

Kouvolan kunnan koulujen ja vanhusten kulttuuriohjelman käytössä on syksystä alkaen neljä Hymykuopat-hankkeessa valmistunutta kulttuurituotetta. Matka tähän pisteeseen on kuitenkin ollut monipolvinen, sillä haasteena Hymykuoppien aloittaessa vuonna 2009 oli juuri toteutettu suuri kuntaliitos.

Hymykuoppia alettiin toteuttaa Kouvolassa kutsumalla kokoon runsaasti erilaisia kulttuuritoimijoita: yhdistyksiä, taiteilijoita ja muita aiheesta mahdollisesti kiinnostuneita. Kutsumenetelmistä tehokkaimmaksi muodostui ilmoitus paikallislehdessä.

– Oli hienoa, että pystyimme heti tarjoamaan jotain kunnan eri osien toimijoille. Meillä ei ollut olemassa minkäänlaista valmista rekisteriä kunnan alueella toimivista yhdistyksistä, kertoo Kouvolan kulttuuritoimenjohtaja Anne Eriksson.

Ensimmäiseen kunnan järjestämään infotilaisuuteen saapui väkeä noin viidestäkymmenestä eri yhdistyksestä. Osa totesi heti, ettei ollut valmis sitoutumaan toimintaan; jäljelle jäi parikymmentä aktiivista kulttuuritoimijaa, jotka tutustuivat kunnan tilaaja-tuottajamalliin ja hankintamääräyksiin sekä saivat tukea esimerkiksi hinnoittelussa.

Eriksson sanoo, että Kouvolan tavoitteena oli kehittää hyvin tuotteistettuja paketteja kunnan tarpeisiin.

– Osa osallistujista ei kaivannut varsinaista tuotekehitystä. Kaikkien projektissa jatkaneiden yhdistysten yhteystiedot ja esiintymishin-

nastot on koottu tietopankkiin, josta heidän esityksiään voi tilata esimerkiksi kouluihin tai vanhainkoteihin.

KESKIAIKAA, VIIKINKEJÄ, TALONPOIKAIS-YHTEISKUNTAA

Pisimmälle viedyt neljä kulttuurituotetta ovat näillä näkymin käytössä syksyllä. Ne valittiin Erikssonin mukaan pääosin sen vuoksi, että niiden palvelut soveltuvat sekä koululaisille että vanhuksille.

Nuorten sirkusryhmä Sukris tuottaa

keskiaikateemaisen sirkusesityksen ja työpajan, jota voi hyödyntää koululaisten Kulttuuripolku-ohjelmassa ja vanhustyössä. Kouvolan matkaoppaat ry elävöittää kaupungin historiaa tarinoita kertovilla hahmoilla, joilla on historiallinen esikuvansa seudulla.

Käsityötaitaja Marjut Linnalan nukkehahmot auttavat vanhuksia muistelemaan entisajan maataloustöitä ja työtapoja; samoja hahmoja voi käyttää kouluissa historian opetuksen tukena. Jaalan kaupunginosassa toimiva nukketatteriryhmä taas valmistelee viikinkiajasta kertovaa esitystä päiväkotien ja koulujen käyttöön. Uutena tuotteena mukaan on tullut musiikkivideotyöpaja, jossa nuoret koostavat yhteistä videota ohjaajan tuella kaupungin eri nuorisotaloilla.

Hymykuoppien loppuessa edessä on Hymykuopan tuotteiden juurruttaminen kunnan toimintaan. Anne Erikssonin mukaan prosessia auttaa, että kulttuurituotteet ovat suoraan sovellettavissa vanhusten ja koululaisten kulttuuriohjelmiin.

– Se myös takaa, että kehitetyt tuotteet todennäköisemmin pääsevät käyttöön ja jatkokehittelyyn.

Kulttuurihoitopaketit

Teatteri- ja musiikkilähtöisiä menetelmiä hyödyntäviä työpaja- ja esityskokonaisuuksia.

Framil ry
framilkeskus@gmail.com
www.framil.fi

MUISTOELOKUVA-työpaja sekä ELOKUVIA JA ENTI-SIÄ -elokuvasalkku

Elokuvat omien muistojen kruunaajina ja muistelutuksen innoittajana.

Keski-Suomen elokuvakeskus ry
elokuvakeskus@ksek.fi
www.ksek.fi

Luovia menetelmiä tanssitaiteen keinoin

Palvelutalojen hoitohenkilökunnalle, asukkaille, arkeen ja juhlaan!

Keski-Suomen Tanssin Keskus
info@sisasuomentanssi.fi
www.tanssinkeskus.fi

Tanssikummit

Ammattitanssitaiteilijat osaksi yhteisöjenne arkea.

Läntinen tanssin aluekeskus
info@l-tanssi.fi
www.l-tanssi.fi (palvelut > tuotteet > tanssikummi)

Elämysmatkalaukku

Vanhainkotiosastojen aisti-ympäristöt kotoisammaksi.

Salon taiteilijaseura ry
tea.tikka@kuusjoki.salonseutu.fi
www.salontaiteilijaseura.fi

Kynä on lämmin korva!

Korvaruno on kohtaaminen, jossa sanataiteilija rakentaa ihmisen omista sanoista runon.

Turun Sanataideyhdistys ry
sanataidekoulukratti@gmail.com
wordpress.kratti.com

Nojatuolimatkat

Ikäntyneiden tunteiden ja aistien sekä liikkeen aktivointi lyhytelokuvien avulla.

ValoAurinko ry
valoaurinko@valoaurinko.net
www.valoaurinko.net

LUOTO - terapeutin luova toiminta lasten kasvun tueksi

Varhaiskasvatuksen elämysmatkalaukku, 1–4 kerran taiteilijatyöpajat sekä 12–15 kerran SL-toimintaterapeutti/taiteilijatyöparin ohjaama toiminta.

kaurasi@saunalahti.fi
keanne_mei@yahoo.com
www.salo.fi/hymykuopat

LUOTO- ja KOTKA-koulutukset opettajille sekä kouluikäisille 15 kerran pienryhmätyöskentely omien vahvuuksien löytämiseksi

katjakuunvalo@hotmail.com
pauliina.vesslin@salo.fi
www.salo.fi/hymykuopat

Toiminnallinen kyläsuunnitelma

Kyläsuunnitelma kuntalaislähtöisesti ilolla ja innolla kulttuurin keinoin.

Suomusjärvi-seura ry
info@suomusjarvi-seura.fi
www.suomusjarvi-seura.fi

Kouvolaan Hymykuoppa-paketit

Sirkuspajoja, matkoja menneisyyteen, puhdetöitä, viikinkiajan seikkailuja - itse kokien ja tehden.

Kouvolaan kulttuuripalvelut
anne.eriksson@kouvola.fi
www.kouvola.fi/kulttuuri

Tutustu myös

Iltapäiväkerhomalli

Kisko-seura ry
www.kiskoseura.fi/2011_hymykuopat-hanke.html

Kulttuuriraitti

Hankasalmen kunta
www.hankasalmi.fi/kulttuuritoimi/kulttuuriraitti

Metodioppaat ja lisätietoa menetelmistä

www.salo.fi/hymykuopat

